

LBRIS

We know
books

MIHAIL TURCAN (n. 2001) este licențiat în filosofie al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. În prezent, este masterand în teologie ortodoxă și în filosofie la aceeași universitate.

A publicat studii, articole și recenzii în revistele *Tribuna*, *Tabor*, *Renașterea* și *Cetatea credinței*.

Mihail Turcan

HEIDEGGER ȘI PARIUL NIMICULUI

Întrebarea fundamentală
a metafizicii în prelegerea
„Ce este metafizica?”

E I K O N

BUCUREȘTI, 2023

CUPRINS

INTRODUCERE	9
Capitolul 1	
ANALIZA PRELEGERII	22
1.1. Nimicul	
în „Desfășurarea unei interogări metafizice”	24
1.2. Nimicul	
în „Elaborarea întrebării”	29
1.3. Nimicul	
în „Răspunsul la întrebare”	37
1.4. Sumar.....	55
Capitolul 2	
CONCEPTUL DE NIMIC	57
2.1. Analiza ontologică a angoasei.....	59
2.1.1. Semnificațiile „sensului”	59
2.1.2.angoasa.....	60
2.1.3. Conceptul de Nimic	64
2.2. Aplicarea definiției	69
2.3. Sumar.....	73
Capitolul 3	
GENEZA ÎNTREBĂRII FUNDAMENTALE	
A METAFIZICII	76
3.1. „A fi sau a nu fi”	77
3.2. Nimic și ființă	79

3.3. Nimic și ființare.....	81
3.4. Întrebarea fundamentală a metafizicii.....	83
3.5. Sumar.....	86

COROLAR:

ESTE PRELEGerea LUI HEIDEGGER

UN TEXT NIHILIST?	88
-------------------------	----

ÎNCHEIERE.....	96
----------------	----

BIBLIOGRAFIE	104
--------------------	-----

INTRODUCERE

În prelegerea „Ce este metafizica?”¹, întrebarea fundamentală a metafizicii apare o singură dată, la sfârșit. Iată întrebarea:

De ce este de fapt ființare și nu, mai curând,
Nimic?²

La prima vedere, această interogație conține două concepte fundamentale: *ființare* și *Nimic*. O privire ceva mai atentă va sesiza și un al treilea concept, anume *ființa*.³ Ea e prezentă sub forma aceluia „este”,

¹ Prelegerea inaugurală „Ce este metafizica?” a fost ținută de Heidegger în 24 iulie 1929, la Universitatea din Freiburg, în fața unui auditoriu variat, care cuprindea studenți și specialiști în diverse domenii.

² Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, în *Repere pe drumul gândirii*, trad. Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Ed. Politică, București, 1988, p. 51. Voi consulta și ediția germană Martin Heidegger, *Was ist Metaphysik?*, ed. a 7-a, Vittorio Klostermann, Frankfurt A. M., 1955.

³ Pentru o prezentare accesibilă a celor trei concepte heideggeriene fundamentale – ființă, ființare, *Dasein* –, a se vedea Gabriel Liiceanu, „Excurs asupra câtorva termeni heidegge-

Capitolul 1

ANALIZA PRELEGERII

„Ce este metafizica?” e un text scurt, dar dens. În ediția pe care am folosit-o, el numără nouăsprezece pagini. Este împărțit într-o introducere și trei părți: „Desfășurarea unei interogări metafizice”¹, „Elaborarea întrebării”² și „Răspunsul la întrebare”³. Aceste trei titluri se referă la una și aceeași întrebare, cea privitoare la Nimic: „Despre ce este vorba în cazul Nimicului?”⁴. Introducerea nu se întinde pe mai mult de jumătate de pagină; „Desfășurarea” are trei pagini, „Elaborarea” șase, iar „Răspunsul” nouă. Textul e construit asemenea unei povestiri în ramă. „Rama” e problema metafizicii, formulată încă din titlu, în interiorul căreia e tratată problema Nimicului, formulată în întrebarea de mai sus.

¹ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 33.

² Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 36.

³ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 42.

⁴ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 36.

Prima problemă, cea a metafizicii, apare explicit numai la începutul și la sfârșitul prelegerii; mai exact, în prima pagină și în ultimele cinci. Rezolvarea ei este condiționată de soluționarea problemei Nimicului. Pe noi ne interesează, desigur, această a doua problemă. Întrebarea prin care ea e formulată – „Despre ce este vorba în cazul Nimicului?” – e numită de Heidegger „întrebarea privitoare la Nimic”⁵. Ea nu trebuie confundată cu întrebarea fundamentală a metafizicii, cu care se încheie textul: „De ce este de fapt ființare și nu, mai curând, Nimic?”⁶. De ambele ne vom ocupa în această lucrare: de cea dintâi în capitolul următor, iar de a doua în ultimul.

În capitolul de față, vom analiza prelegerea lui Heidegger prin prisma acestor două întrebări. Ne interesează, prin urmare, Nimicul și raporturile sale cu ființarea și cu ființa. Vom parcurge prelegerea și vom vedea în ce fel se conturează aceste elemente de-a lungul celor trei părți; ceea ce, desigur, nu ne va împiedica, ci chiar ne va constrânge să ne oprim și asupra altor elemente din text, relevante pentru problema noastră.

⁵ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 36. Întrebarea este numită astfel în întregul text.

⁶ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 51.

1.1. Nimicul în „Desfășurarea unei interogări metafizice”

La ce se referă această „desfășurare” sau, mai corect spus, „dezvoltare” (*Entfaltung*)? Heidegger a anunțat în introducere că, în loc să trateze problema metafizicii explicit, se va ocupa numai de o anumită întrebare metafizică. Această întrebare nu este însă formulată de la bun început; ea trebuie găsită. Trebuie, cu alte cuvinte, să descoperim, împreună cu Heidegger, o problemă metafizică, pe care apoi să o exprimăm sub forma unei interogări; aceasta este sarcina primei părți. Întrebarea la care Heidegger ajunge și cu care se încheie „Desfășurarea” este întrebarea privitoare la Nimic.

Să vedem cum anume se întâmplă acest lucru. Dacă scopul primei părți a prelegerii este formularea unei interogări metafizice, trebuie mai întâi specificate caracteristicile unei asemenea interogări. Care sunt diferențele dintre o întrebare metafizică și o întrebare care aparține, de exemplu, biologiei? Prima este aceea că orice întrebare metafizică privește, în cele din urmă, întreaga problematică metafizică. Heidegger nu lămurește această caracteristică, pe care însă o va ilustra ulterior pe cazul specific al întrebării privitoare la Nimic. Un lucru e sigur: o întrebare precum „Ce este celula

vegetală?” nu „îmbrățișează”⁷ întregul problematicii biologiei. A doua caracteristică este că acela care pune o întrebare metafizică este el însuși prins în întrebare. Dacă însă întreb ce este celula vegetală, *Dasein*-ul meu nu este prins în întrebare – ea nu mă privește în mod esențial.

În continuare, Heidegger înaintează pe firul acestei a doua caracteristici. Din faptul că prelegerea este adresată unor cercetători, el conchide că ceea ce au ei în comun – ceea ce, mai exact, marchează în mod esențial *Dasein*-ul fiecăruia dintre cei de față – este preocuparea științifică. Această preocupare e determinată de trei elemente specifice. Primul este o anumită *relație cu lumea*, care constă în aceea că știința se ocupă de „ființarea însăși”⁸. Însă o asemenea preocupare nu este caracteristică numai științei. Specificitatea științei se conturează mai lămurit odată cu prezentarea celui de-al doilea element, și anume *atitudinea științifică*. Prin această atitudine, nu doar că omul de știință se interesează de ființarea însăși, dar ființarea însăși devine cea care are „primul și ultimul cuvânt”⁹. Ființarea, am putea spune, îi „vorbește despre sine” cercetătorului. Dar aceasta survine printr-un al treilea element: *irumperea* omului în ființare, care, la rândul ei, „erupe” – adică i se dezvăluie

⁷ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 33.

⁸ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 34.

⁹ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 34.

omului – „în ce este ea și în cum este ea”¹⁰. Diferența dintre irumpere (*Einbruch*) și erupere (*Aufbruch*) este aceea că irumperea este „liber aleasă”¹¹ de omul de știință, deci activă, în timp ce eruperea ființării este determinată de irumpere, deci pasivă. „Irumperea care face să erupă”¹² se referă, așadar, la actul prin care omul determină ființarea asupra căreia se apleacă să i se înfățișeze ca atare.

Prin aceste trei elemente – relație cu lumea, atitudine și irumpere – caracterizează Heidegger știința. Ele au în comun faptul că vizează exclusiv ființarea. Însă tocmai această vizare exclusivă a ființării este cea care, odată asumată „în chip explicit”¹³, scoate la iveală o problemă metafizică:

Acel ceva către care se îndreaptă relația cu lumea este ființarea însăși – și altceva nimic.

Acel ceva de la care pornind orice atitudine își află călăuzirea este ființarea însăși – și în plus nimic.

Acel ceva cu care se confruntă cercetarea în irumpere este ființarea însăși – și dincolo de ea nimic.

Dar iată un lucru ciudat: tocmai atunci când omul care este marcat de atitudinea științifică se încredințează de ceea ce îi este lui propriu

¹⁰ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 35.

¹¹ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 34.

¹² Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 35.

¹³ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 35.

în gradul cel mai înalt, tocmai atunci el vorbește, explicit sau nu, despre un *altceva*. De cercetat nu e decât ființarea, și altceva – nimic; ființarea doar, și în plus – nimic; ființarea singură, și dincolo de ea – nimic.

Ce se petrece cu acest Nimic (*Nichts*)? Este oare o întâmplare că ne exprimăm astfel în chipul cel mai natural? Este numai un fel de a vorbi – și altceva nimic?¹⁴

Acest pasaj, în care are loc apariția problemei metafizice căutate, este construit – ca, de altfel, întreaga prelegere – cu mare atenție. Relevanța conceptuală cu care este investit un cuvânt banal precum „altceva” (*einem Anderen*) va fi dezvăluită de Heidegger abia în a treia parte a prelegerii.¹⁵ Tot acolo își va primi răspunsul și întrebarea din finalul fragmentului.

„Nimicul”, acest concept de care știința e străină, dar de care pare a depinde în mod esențial, reprezintă problema a cărei formulare interogativă încheie „Desfășurarea”: „Despre ce este vorba în cazul Nimicului?”¹⁶. Ceea ce Heidegger a căutat de la bun început, și anume o problemă metafizică, a

¹⁴ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 35 (*subl. M.T.*).

¹⁵ Nu trebuie, totuși, să pierdem din vedere faptul că, în original, singurul loc din fragmentul citat în care cuvântul „altceva” este prezent ca element lexical anticipator este cel în care l-am subliniat.

¹⁶ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 36.

fost, în acest fel, descoperit. Raționamentul a fost următorul: dacă o întrebare (și, implicit, o problemă) metafizică e una în care este prins însuși *Dasein*-ul celui care întreabă, iar în cazul de față acest *Dasein* e cel al omului de știință, trebuie văzut ce problemă metafizică ridică preocuparea științifică; dar de vreme ce științei îi este caracteristic în mod esențial a viza numai ființarea – „și altceva nimic”¹⁷, înseamnă că acest „Nimic”, pe care știința îl ignoră pentru că nu e ființare, merită examinat. Întrebarea metafizică ce rezultă astfel este întrebarea privitoare la Nimic.

Trebuie remarcate două artificii la care Heidegger a recurs aici. Primul este descoperirea întrebării pornind de la *Dasein*-ul omului de știință, ca și cum această întrebare ar exista ca întrebare metafizică numai pentru un asemenea *Dasein*. Bineînțeles, nu există întrebări metafizice care să privească doar anumite categorii de oameni, iar Heidegger a urmat această cale din cu totul alte rațiuni. În întrebarea privitoare la Nimic este prins, ca și în oricare altă întrebare metafizică, orice *Dasein*. Riscul unei impresii opuse este, de altfel, motivul pentru care am considerat că această cale, aleasă strategic de Heidegger, trebuie denunțată.

Al doilea artificiu ține de un procedeu emina-mente filosofic. În fragmentul citat mai sus, am văzut exprimat într-o formă banală – ce-i drept,

¹⁷ Martin Heidegger, „Ce este metafizica?”, p. 35.

ușor literară – un complex de idei filosofice tari, pe care însă Heidegger le va formula ca atare abia în a treia parte a prelegerii și care apar deocamdată numai ca sugestii. Să o luăm, de pildă, pe cea mai pregnantă dintre ele, și anume că știința are nevoie de Nimic pentru a se defini. Această idee, sugerată inițial prin sintagme precum „și în plus – nimic”, pare a ține mai degrabă de o caracteristică neesențială a limbii, asemenea unei fisuri oarecare apărute la suprafața pământului. Specific îi este filosofiei să arate, atunci când lucrurile stau într-adevăr astfel, în ce mod acestor fenomene de suprafață le corespund, la nivel tectonic, nebanu-ite mecanisme conceptuale. În cazul de față, Heidegger a afirmat deschis că știința are nevoie de Nimic pentru *a se defini*, dar a trecut deocamdată sub tăcere o idee mai profundă, și anume că ea are nevoie de Nimic pentru *a exista*.¹⁸

1.2. Nimicul în „Elaborarea întrebării”

„Elaborarea întrebării” prezintă acea fază a demersului în care gândirea se găsește față în față cu problema. E etapa confruntării cu inamicul, a travaliului filosofic, proba virtuozității, duelul pro-

¹⁸ Cf. Hubert L. Dreyfus, Mark A. Wrathall, *A companion to Heidegger* (Blackwell companions to philosophy 29), Blackwell Pub, Malden, MA, 2005, p. 53.